

Indicated that criminological theory and practice of law enforcement confirmed that the dynamics and structure of modern criminality determine not only traditional, long studied by experts causes and conditions of this negative social phenomenon, but also specific criminogenic factors caused by various crises and processes generated by the new complex social -economic and domestic political realities, which ended in Ukrainian society.

Annexation of Crimea in March 2014 and armed conflict that began in eastern Ukraine in April 2014, resulted in massive displacement of civilians both inside the country and abroad. As of June 2016 in Ukraine there are about 1.8 million internally displaced persons.

The settlers forced to leave conflict areas covered Donetsk and Lugansk regions by strengthening fierce fighting and suspension of public services. Causes of displacement from the eastern regions of Ukraine, as reported by IDPs are safety issues (attacks, including artillery) and (or) humanitarian consequences of the conflict (lack of water, food, medicine).

Against the backdrop of the socio-economic, political, ideological and ethnic contradictions that exist in today's society, the problems that inevitably arise in the relocation of internally displaced persons, often resulting in conflict situations that usually are illegal way to solve. In this important role played by the success of the adaptation process internally displaced persons in the new conditions and specific life situations in which people find themselves listed.

It's no secret that Ukraine is going through a difficult transitional period of historical development. There are many reasons rooted and crimes committed internally displaced persons. These reasons caused the crisis contradictions nature unfavorable impact of socio-economic factors, volatility and imbalances of economic processes, political instability, and above all military operations in the east. There are not yet fully resolved the economic crisis the consumer market, the decline in production. Continued price increases, reducing the living standards of the majority population, an increase in unemployment. All this gives rise to social conflicts, causes disorientation, demoralization and exclusion of our fellow citizens.

Key words: *internally displaced persons, determination, the causes of crime, the policy of combating crime, latency.*

УДК: 351.746.1: 343.985(045)

І.Ф. Хараберюш

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДННЯ

У статті розглядаються чинники введення в кримінально-процесуальне законодавство негласних слідчих (розшукових) дій. Визначаються окремі проблеми проведення оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій щодо протидії злочинам.

Ключові слова: *злочини, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії.*

Постановка проблеми. Для забезпечення ефективної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії злочинам в умовах сьогодення важливим питанням є здійснення наукового пошуку вирішення проблем теорії та практики кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності, серед

яких: проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), проблеми проведення оперативно-технічних заходів (далі – ОТЗ) та використання спеціальної техніки під час проведення цих дій та заходів [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання «процесуалізації» оперативно-розшукової діяльності в останні роки розглядали у своїх наукових працях такі науковці, як В.О. Глушков, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, І.В. Сервецький, Є.Д. Скулиш та інші. Однак принципи питання щодо використання ОТЗ та НСРД для протидії злочинам потребують окремого розгляду.

Мета дослідження. Метою статті є розгляд підстав, які сприяли включенню по суті оперативно-розшукових заходів у кримінальний процес, і окремих проблем проведення ОТЗ та НСРД у протидії злочинам.

Виклад основного матеріалу. Ідея процесуального використання в досудовому розслідуванні оперативних засобів абсолютно не нова [6, с. 186] і стосується, в першу чергу, введення в кримінально-процесуальне законодавство так званих «спеціальних» слідчих дій, що є аналогом, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і здійснюваних на практиці, оперативно-розшукових (оперативно-технічних) заходів. Цьому сприяла як відсутність необхідної й адекватно сформованої законодавчої бази щодо протидії злочинності й існуюча до останнього часу її невпорядкованість, так і неминуче в перехідний період різке зниження ефективності роботи правозахисних структур [2, с. 71], як ми бачимо, в тому числі і оперативних підрозділів правоохоронних органів. Останнє було обумовлено дуже різким падінням професійної кваліфікації працівників правоохоронних органів (у зв'язку зі звільненням за різних причин багатьох фахівців, особливо оперативних працівників, слідчих), невідповідністю наявної криміногенної ситуації матеріально-технічному забезпеченню правоохоронних органів, а також, як ми вже відзначали, корінними змінами у кримінальному процесуальному законодавстві.

Певні напрацювання у використанні спеціальних слідчих дій мають у Латвії. Латвійський сейм прийняв законопроект щодо доповнення КПК Латвії новою главою. Глава 11 «Слідчі дії, що здійснюються в особливому порядку» складається з 25 статей. Усього в розробленому доповненні кримінально-процесуального закону Латвії передбачено дванадцять слідчих дій, здійснюваних в особливому порядку [2, с. 72-73].

З наведеного вище ми бачимо певну аналогію між спеціальними слідчими діями і НСРД, що зазначені в главі 21 КПК України і проводяться у випадках, якщо інформацію про злочин і особу, що його вчинила, неможливо одержати іншим способом [3, гл. 21]. У цьому ж контексті звернемо увагу на те, що ці норми чинного КПК України мають багато загального зі змістом спеціальних слідчих методів і прийомів, визначених у підрозділі 3.7 Довідкового посібника з кримінального судочинства, підготовленого у 2007 році відділом стратегічних питань поліцейської діяльності Управління Генерального Секретаря Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі (ОБСЄ) [4, с. 40]. У цій частині, ми бачимо, українське законодавство у певній мірі відповідає вимогам міжнародних стандартів щодо забезпечення верховенства права і законності в кримінальному провадженні.

Однак, варто зауважити, що правові норми глави 21 КПК України, які надають можливість слідчим провадити у кримінальній справі розшукові дії, не враховують специфіки теоретичної і практичної підготовки працівників слідчих підрозділів, професійні навички яких, безсумнівно, відрізняються від теоретичної та практичної підготовки працівників оперативних підрозділів. У випадку проведення слідчими негласних слідчих (розшукових) дій виникає необхідність застосування засобів негласного отримання інформації, що без відповідної підготовки зробити неможливо.

Далі аналізуючи главу 21 КПК України та нову редакцію ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ми можемо впевнено говорити, що НСРД, які визначені у статтях 260-265, 267-272 КПК України, є в той же час «оперативно-розшуковими заходами» (ОРЗ), які можуть проводитись оперативними підрозділами правоохоронних органів (ст. 41 КПК України). Різниця тільки в суб'єктах проведення цих дій слідчий (прокурор) та оперативні працівники правоохоронних органів відповідно [3, п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40]. Ми бачимо, що до кримінального процесу додається негласна процесуальна форма проведення певних дій.

Виходячи з норм кримінального процесуального закону випливає, що слідчий стає суб'єктом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які в основному проводяться оперативно-розшуковими засобами. Це, по-перше, не відповідає процесуальним нормам зарубіжних країн, в яких особа, яка проводить слідство, дає доручення спеціальним підрозділам на проведення спеціальних слідчих дій, але сама не є суб'єктом їх проведення. По-друге, як було сказано вище, сучасна слідча практика та опитування показали, що навантаження, підготовка та досвід слідчих не дають змоги проводити НСРД, або керувати процесом їх проведення. По-третє, виникла проблема допуску всіх без виключення слідчих до державної таємниці, оскільки інформація про методи оперативно-розшукових заходів є таємною.

Проводячи аналогію між ОТЗ та НСРД, ми повинні підкреслити, що усі вони проводяться за допомогою оперативної техніки, яка у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є прерогативою оперативних підрозділів. Нагадаємо, що під оперативною технікою ми розуміли спеціальну техніку, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності, тобто сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, автоматизованих систем, спеціальних пристроїв, речовин та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів, що використовуються правоохоронними органами із суворим дотриманням законності з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [5, с. 85-86].

В умовах дії чинного Кримінального процесуального кодексу функція оперативної техніки дещо змінилася. Тому ми пропонуємо нове визначення цього виду спеціальної техніки. Оперативна техніка – це сукупність оперативно-технічних засобів та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів їх використання із суворим дотриманням законності з метою виконання правоохоронними органами завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

Також для нашого дослідження важливим є закріплення у кримінальному процесуальному законі, що інформація на виході науково обґрунтованого технічного засобу (матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), характеризується максимальною об'єктивністю й повнотою, тобто є документом [3, п. 1 ч. 2 ст. 99]. Це підтверджує результати наших попередніх досліджень [5; 6] та думки інших науковців [7; 8].

За даними судової статистики щодо застосування окремих норм КПК України серед оперативно-технічних заходів відповідно до статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» найбільш застосованими є зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та спостереження за особою. А найбільшу кількість клопотань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій становлять клопотання про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та про установлення місцезнаходження радіоелектронних засобів [9, с. 8-9]. Оперативно-розшуковий захід та НСРД «Зняття інформації з електронних інформаційних систем» практично не проводилися.

Тому у цьому випадку суттєве значення має проблема інструментарію, у вигляді програмного забезпечення, використовуваного при проведенні цієї негласної слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні. Так, сучасні реалії процесу поширення програмного забезпечення в рамках співдружності незалежних держав свідчать про те, що практично повсюдно використовується неліцензійне або несертифіковане програмне забезпечення, у тому числі й у діяльності правоохоронних органів. Така обставина може мати досить негативне значення при оцінці судом результатів НСРД «Зняття інформації з електронних інформаційних систем», експертизи або огляду комп'ютерної техніки з використанням подібного програмного забезпечення.

Рішення вищевказаної проблеми програмно-технічного забезпечення можливо декількома способами. Перший реалізується придбанням спеціального програмного забезпечення, розробленого закордонними компаніями (наприклад, EnCase, Knoppix-STD, Penguin Sleuth Kit і ін.). Так, у даний час, зусиллями фахівців компанії Guidance Software, створені наступні програмні продукти [10, с. 9-10].

Разом з тим, більш оптимальним представляється другий шлях вирішення проблеми програмно-технічного забезпечення правоохоронних органів – створення національними фахівцями програмного забезпечення, ліцензованого, сертифікованого і спеціально призначеного для вирішення експертних досліджень, оперативно-розшукових і негласних слідчих (розшукових) дій.

Цей напрямок, незважаючи на технічну складність, має ряд переваг. Розробка здійснюється безпосередньо за завданням правоохоронних органів. При цьому вказується, яким вимогам повинний відповідати програмний продукт і які функції він призначений виконувати. Оскільки, як відзначається фахівцями, мається певний ризик у використанні закордонного програмного забезпечення в правоохоронних цілях у зв'язку з можливою наявністю недекларованих функцій і так званих програмних закладок, що дозволяють здійснювати потай від користувача які-небудь дії з комп'ютерною системою.

Підводячи підсумок можемо констатувати, що протидія злочинам правоохоронними органами вимагає застосування оперативної техніки в ОТЗ та НСРД, які повинні проводитись визначеними законодавством суб'єктами, за наявності встановлених нормативними актами приводу і підстав, з додержанням конституційних прав і свобод громадян, ліцензійними та сертифікованими засобами негласного отримання інформації.

Список використаної літератури

1. Алфьоров С.М. Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ / С.М.Алфьоров // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матер. Всеукр. наук. практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 3-5. Alferov S.M. Aktualni problemy operativno-rozshukovoi diylnosti organiv vnytrishnix sprav / S.M.Alferov // Operativno-rozshukova diylnost organiv vnytrishnix sprav; mater. Vseykr. nayk. prakt. konf. (Dnipropetrovs'k, 27 veresny 2013 r.). – Dnipropetrovs'k: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 2013. – S. 3-5.

2. Мешков В.М. Некоторые аспекты опыта деятельности правоохранительных органов зарубежных стран по эффективному обеспечению внутренней безопасности государства / В.М.Мешков, А.Н.Соколов // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26-27 листопада 2009 року). – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 71-74. Meshkov V.M. Nekotorye aspekty opyta deyatelnosti pravookhanitelnykh organov zarubezhnykh stran po effektivnomu obespecheniyu vnutrenney bezopasnosti gosudarstva / V.M.Meshkov, A.N.Sokolov //

Spetsialna tekhnika u pravookhoronniy diyalnosti: materially IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 26-27 lystopada 2009 roku). – K.: Kyivskiy nats. un-t vnutr. Sprav, 2009. – S. 71-74.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» станом на 02 липня 2012 року. – К.: Алерта, 2012. – 304 с. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy «Pro vnesenny zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zvyazku z pryunyattiam KPK Ukrainy» stanom na 02 lypnya 2012 roku. – K.: Alerta, 2012. – 304 s.

4. Варава В.В. Концепт інституту негласних слідчих дій у контексті нового Кримінального процесуального кодексу України / В.В.Варава // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 року). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 39-42. Varava V.V. Kontsept instytutu neglasnykh slidchikh diy u konteksti novogo Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy / V.V.Varava // Operativno-rozshukova diylnost organiv vnytrishnix sprav: mater. Vseykr. nayk.-prakt. konf. (Dnipropetrovs'k, 21 veresny 2012 r.). – Dnipropetrovs'k: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 2012. – S. 39-42.

5. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія / І.Ф. Хараберюш. – Донецьк: Вид-во «Нолідж», 2011. – 362 с. Kharaberyush I.F. Protydiya zlochinnosti zasobamy spetsialnoy tekhniki: kontseptualnyy pidkhid: monografiy / I.F.Kharaberyush. – Donetsk: Vyd-vo «Noulidzh», 2011. – 362 s.

6. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій: монографія / [І.Ф. Хараберюш, В.Я. Мацюк, В.А. Некрасов, О.І. Хараберюш]. – К. : КНТ, 2007. – 196 с. Vykorystannya operativno-tekhnichnykh zasodiv u protydiy zlochinam, shcho vchinyutsy u sferi novykh informatsionnykh tekhnologiy: monografiy / [I.F.Kharaberyush, V.Y.Matsyuk, V.A.Nekrasov, O.I.Kharaberyush]. – K. : KNT, 2007. – 196 s.

7. Артеменко П.П. Місце оперативно-розшукової інформації, одержаної технічними засобами, у системі доказів з кримінальної справи / П.П. Артеменко // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України. – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2000. – С. 11-15. Artemenko P.P. Mistse operativno-rozshukovoi informatsiy, oderzhanoy tekhnichnymy zasobamy, u systemi dokaziv z kryminalnoy spravy / P.P.Artemenko // Teoriya operativno-slyzhbovoi diyalnosti pravookhranitelnykh organov Ukrainy. – Lviv: LIVS pri NAVS Ukrainy, 2000. – S. 11-15.

8. Специальная техника и информационная безопасность: учебник / под ред. В.И. Киришина. – М.: Акад. управления МВД России, 2000. – Т.1. – 783 с. Spetsialnay tekhnika i informatsionnay bezopasnost: uchebnik / pod red. V.I. Kirshina. – M.: Akad. Upravleniya MVD Rossii, 2000. – T.1. – 783 s.

9. Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України (КПК) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// sc.gov.ua](http://sc.gov.ua). Oglyad danykh sudovoi statystyki shchodo zastosuvannya okremykh norm Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy (KPK) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http:// sc.gov.ua](http://sc.gov.ua).

10. Лепёхин А.Н. Программно-техническое обеспечение деятельности правоохранительных органов: проблемные аспекты / А.Н.Лепёхин, В.М.Мешков, А.Н.Соколов // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26-27 листопада 2009 року). – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2009 – С. 8-10. Lepekhina A.N. Programno-tekhnicheskoe obespechenie deyatel'nosti pravookhranitel'nykh organov: problemnye aspekty / A.N.Lepekhina, V.M.Meshkov, A.N.Sokolov // Spetsialna tekhnika u pravookhoronniy diyalnosti: materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 26-27 lystopada 2009 roku). – K.: Kyivskiy nats. un-t vnutr. sprav, 2009 – S. 8-10.

pravookhanitelnykh organov: problemnye aspekty / A.N.Lepekhin, V.M.Meshkov, A.N/Sokolov // Spetsialnaya tekhnika u pravookhoronniy diyalnosti: materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 26-27 lystopada 2009 roku). – K.: Kyivskiy nats. un-t vnutr. Sprav, 2009. – S. 8-10.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2016 р.

I.F. Haraberjush

**PRIVATE INVESTIGATORY (SEARCH) ACTIONS FOR COUNTERACTION
TO CRIMES: SEPARATE PROBLEMS OF CARRYING OUT**

For maintenance of effective activity of operative divisions of law enforcement bodies for the purpose of counteraction to crimes in modern conditions the scientific decision of some problems of the theory and practice of operatively-search activity among which it is necessary to allocate problems of carrying out of operating-technical and private investigatory (search) actions, and also use of operative technics at their carrying out is necessary. One of problems of low overall performance of law enforcement bodies in this direction is sharp falling of professional qualification of inspectors and operative workers of law enforcement bodies in connection with dismissal for the various reasons of the majority of experts. Other important reason of such position is absence of necessary legislative base. Efficiency of carrying out of private investigatory (search) actions is influenced also by absence in the current legislation of accurate definition of concepts «special the technician», «the operative technics», «means of private reception of the information» their interrelation and requirements to means of the operative technics, used for information reception in criminal proceedings. Therefore to a toolkit problem in article it is given particular attention. Software products as one of kinds of means of the operative technics, used for carrying out of certain private investigatory (search) actions are considered. Requirements to these operating-technical means are defined, allowing with their help to receive the objective information for criminal trial.

Keywords: crimes, operatively-search activity, a criminal proceeding, private investigatory (search) actions.